

Brijuni kao destinacija posebnih oblika turizma

Vinčić, Vanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:792390>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVAUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Sveučilišni preddiplomski i interdisciplinarni studij Kultura i turizam

VANJA VINČIĆ

BRIJUNI KAO DESTINACIJA POSEBNIH OBLIKA TURIZMA

Završni rad

Pula, 2021.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

VANJA VINČIĆ

BRIJUNI KAO DESTINACIJA POSEBNIH OBLIKA TURIZMA

Završni rad

JMBAG: 0303083261, redovni student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Posebni oblici turizma

Znanstveno područje: interdisciplinarne znanosti

Mentor: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2021. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Vanja Vinčić, kandidat za prvostupnika kulture i turizma, smjera Kultura i turizam ovime izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

studentica
Vanja Vinčić

Pula, rujan 2021.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Vanja Vinčić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Brijuni kao destinacija posebnih oblika turizma* rabi na način da gore navedeno autorsko djelo kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskoga djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Pula, rujan 2021.

Vanja Vinčić

SADRŽAJ

UVOD	1
1. POSEBNI OBLICI TURIZMA	2
1.1. Povijest posebnih oblika turizma	2
1.2. Posebni oblici turizma u zaštićenom području	2
1.3. Koncept održivosti u turizmu	3
1.4. Ekoturizam u zaštićenom području	4
2. POVIJEST I KULTURNA BAŠTINA BRIJUNSKOGA OTOČJA.....	5
2.1. Antička baština Brijuna.....	6
2.2. Paul Kupelwieser i Brijuni.....	8
2.3. Tito na Brijunima	12
3. POTENCIJAL RAZVOJA NP BRIJUNI KAO DESTINACIJE POSEBNIH OBLIKA TURIZMA.....	14
3.1. Metodologija istraživanja.....	15
3.2. Interpretacija rezultata.....	15
3.3. Izletnički turizam	16
3.4. Sportsko-rekreativni turizam	18
3.5. Edukativni programi na Brijunima	18
3.6. Kulturni turizam	20
3.7. Arheološki turizam.....	20
3.8. Zdravstveni i <i>wellness</i> turizam	21
3.9. Osvrt na provedeno istraživanje.....	23
4. STUDIJA SLUČAJA: NOVA VRSTA TURIZMA – ASTROTURIZAM	24
4.1. Astroturizam kao novi oblik putovanja.....	25
4.2. Primjer astroturističkoga proizvoda – <i>ASTRONOMITALY</i>	25
4.3. Predstavljanje turističkoga proizvoda	27
4.4. Kritički osvrt na novi oblik turizma – astroturizam	28
4.5. Astroturizam na Brijunima	29

ZAKLJUČAK.....	31
LITERATURA	32
POPIS PRILOGA.....	33
PRILOZI.....	34
SAŽETAK	38
SUMMARY	39

UVOD

Tema su ovoga završnog rada potencijali razvoja posebnih oblika turizma u Nacionalnom parku *Brijuni*. Rad nastoji utvrditi sve mogućnosti razvoja posebnih oblika turizma koji doprinose kvalitetnijem i održivijem turizmu u tome zaštićenom području.

Svrha je rada istražiti potencijale razvoja posebnih oblika turizma u NP *Brijuni*. Cilj je rada elaborirati posebne oblike turizma koji imaju najveći razvojni potencijal i analizirati na koji način oni pridonose održivosti turizma i ukupnom imidžu Brijuna.

Polazna hipoteza koja će se dokazivati glasi: „Posebni oblici turizma pridonose održivosti turizma u NP *Brijuni*.“ Korištene su metode za potvrđivanje ili opovrgavanje navedene hipoteze: metoda intervjua, metoda indukcije, metoda komparacije, metoda analize, metoda deskripcije i metoda kompilacije.

Rad je strukturiran od četiriju poglavlja te uvoda i zaključka. U prvom poglavlju definiran je pojam i povijest razvoja posebnih oblika turizma te je prikazan ekoturizam u zaštićenom području. Drugo poglavlje bavi se poviješću i kulturnom baštinom otočja od bogate arheološke baštine iz antičkoga doba do početaka razvoja modernoga turizma na Brijunima u doba Paula Kupelwiesera te razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata kada su Brijuni bili predsjednička rezidencija. Treće poglavlje analizira potencijale Brijuna kao destinacije posebnih oblika turizma na temelju provedenoga istraživanja metodom intervjua s voditeljicom izletničkoga turizma na Brijunima Marijom Štoković i višom stručnom savjetnicom, biologinjom Alenom Sprčić. Četvrto poglavlje sastoji se od studije slučaja unutar koje je obrađena tema nove vrste turizma – astroturizam. U zaključku su sintetizirani rezultati istraživanja.

1. POSEBNI OBLICI TURIZMA

Posebni oblici turizma odgovor su na probleme uzrokovane masovnim turizmom i njegovom infrastrukturuom. Teoretičari turizma pronalaze odgovore u razvoju posebnih oblika turizma, putovanjima koja nisu bezlična i masovna. Navedeni oblici turizma, koji se u literaturi još nazivaju individualnim turizmom, odgovornim turizmom, alternativnim turizmom i dr., suprotnosti su negativnostima što je donio masovni turizam, a cilj im je zadovoljavanje posebnih potreba i želja suvremenih turista.¹ Posebni oblici turizma usklađeni su s prirodnim i društvenim vrijednostima lokalnih zajednica koje omogućuju gostima uživanje u vrijednim interakcijama i karakterizira ih potraga za održivom alternativnom masovnosti.

1.1. Povijest posebnih oblika turizma

Pojam posebni oblici turizma ili selektivni turizam u hrvatskoj turističkoj literaturi počeli su se koristiti ranih sedamdesetih godina kako bi se označili razni oblici turističkih kretanja kod kojih osnovni motivi više nisu sunce i more, već drugi motivi. Istraživanja u turizmu u zadnjem desetljeću osvijetlila su razne aspekte donošenja odluke o odlasku na turističko putovanje. Najčešći su motivi udaljenost od rodnoga mjesta ili domicila, razonoda, relaksacija, zabava, sport, bijeg od svakodnevice, kulturna baština, dokolica itd. Vrste posebnih oblika turizma javljaju se kao dio makrostrateškoga razvoja u turizmu, a važna su obilježja posebnih oblika turizma disperzija, diversifikacija ponude i turističkih proizvoda. Velik broj turističkih proizvoda prilagođen je manjim skupinama turista, a njihov je životni vijek kratak. U takvom procesu realizira se poticanje razvoja novih potreba, rađanje novoga proizvoda i zadovoljenje potreba turista.²

1.2. Posebni oblici turizma u zaštićenom području

Turizam u zaštićenim područjima jednako je štetan koliko i koristan. Potencijalna korist od turizma u zaštićenim područjima je poticanje lokalne proizvodnje, porast dohotka, porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, podrška ekološkoj edukaciji posjetitelja, simuliranje i diversifikacija lokalne ekonomije, i dr.

¹ Geić, S., 2011., *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, str. 222.

² Alfier, D., 1994., *Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma*, Zagreb, str. 173.

Negativni učinci nastaju prilikom turističkih posjeta. Troškovi turizma u zaštićenom području poprimaju tri oblika, a to su financijsko-ekonomski, društveno-kulturni i ekološki troškovi. Zaštićena područja u konceptu održivoga razvoja na nacionalnoj razini imaju zadaću unapređenja ekonomije ruralnih prostora. Pritom zaštićena područja imaju uloge atrakcija koje djeluju kao proizvođači posebnih doživljaja i izravno utječu na oblikovanje posebnih turističkih koncepata i ciljeva putovanja mnogih turista u svijetu.

1.3. Koncept održivosti u turizmu

Održivi turizam osmišljen je tako da može ispuniti socijalne, estetske i gospodarske promjene uz istovremeno održavanje osnovnih ekoloških procesa, održivoga razvoja i biološke raznolikosti. Ujedno se smatra i održivim obrazovanjem koji zahtijeva podrške svih sudionika u turizmu koji se temelje na mikrorazini i makrorazini. Kada je riječ o održivom turizmu, misli se na zadovoljavanje potreba trenutačnih naraštaja, a da se ne ugrožava potreba budućih naraštaja. Održivi turizam podrazumijeva integraciju turizma s trenutačnim stupnjem razvoja kako bi se ublažili negativni učinci masovnoga turizma. Taj se način turizma u globalnom i ekonomskom rastu sam po sebi sve češće smatra posebnom funkcijom gospodarske obnove. U održivom turizmu vrlo je važno nekoliko komponenata: prepoznavanje važnih sudionika, terenska istraživanja i analiza prikupljenih podataka.³ Planiranje održivoga turizma bazira se na uvažavanju prava i potreba stanovništva te njihove kulture i njihovih resursa. Funkcija je održivoga turizma ponašanje pojedinca prema okolini, gdje je važno održavati prirodnu, strukturalnu i kulturnu okolinu zemlje domaćina pri kojoj se javljaju tri dimenzije održivosti:

1. ekološka održivost – biološki sustavi tijekom cijeloga vremena ostaju produktivni
2. društvena održivost – stvaranje inovativnih i konkurentnih tehničkih rješenja i usluga
3. ekonomska održivost – ostvarivanje rasta i učinkovitosti.⁴

³ Gržinić J., 2018., *Turizam i razvoj – rasprava o globalnim izazovima*, Pula, str. 84.

⁴ Sindik J., Vidak N., 2015., *Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj*, Bjelovar, str. 298.

1.4. Ekoturizam u zaštićenom području

Ekoturizam je oblik turizma u kojem su naglašena načela zaštite i odgovornoga ponašanja prema okolišu i temelji se na rastućem interesu za prirodni okoliš. Povezanost između turizma i zaštite okoliša intenzivno se počela isticati sedamdesetih godina, dok pojam ekoturizam ulazi u uporabu kasnih osamdesetih godina. Veliki broj zemalja koje prednjače u razvoju masovnog turizma na obalnim područjima trude se uvoditi načela održivoga turizma te razvijati ekoturizam na područjima koja nisu zahvaćena masovnim turizmom. Toj kategoriji pripadaju manje naseljena područja i nacionalni parkovi, obalna i brdska područja te nerazvijena otočna područja.

Ekoturizam bi morao biti ekološki odgovoran oblik turizma, stoga se smatra potencijalnom strategijom za održavanje zaštite ekosustava i poticanje održivoga razvoja određenih lokaliteta te podrazumijeva savjesno i odgovorno putovanje kada je riječ o destinacijama u kojima su značajno ugroženi flora i fauna. Pri tome posebno treba paziti da se otpad odlaže na za to predviđena mjesta kako se ne bi nanijela šteta tom području. Taj tip turizma educira turiste, izravno utječe na ekonomski razvoj te promiče poštovanje različitih kultura. Ekoturizam je najrazvijeniji unutar nacionalnih parkova i parkova prirode gdje je od posebne važnosti očuvanje okoliša.⁵ Ekoturizam se temelji na uporabi čistih ekoloških prirodnih resursa te svaka ljudska aktivnost ovisi o potrošnji prirodnih resursa. Održivost takvih resursa moguća je samo uz uvažavanje načela menadžmenta prirodnih resursa i održivoga razvoja. Održivi ekoturizam pruža visoki stupanj zadovoljstva posjetiteljima što se stalno treba provoditi na određenoj poziciji kako bi se zadržao održivi razvoj. U teoriji razvoj ekoturizma trebao bi se temeljiti na manjem broju turista na širem području uz manje profinjenu potražnju. Upravo to bi osiguralo veće angažiranje lokalnoga stanovništva integriranjem lokalnih obiteljskih poduzeća. Zaštićena područja imaju veliki potencijal za razvoj ekoturizma, koji je ujedno budućnost turizma. Kod promišljanja o budućnosti razvoja takve vrste turizma u zaštićenom području treba voditi računa o masovnosti koja je negativna (npr. Plitvice). Razvijanje ekoturizma treba se odvijati u normalnim granicama da ne bi došlo do uništavanja okoliša. U zaštićenim područjima u Hrvatskoj još uvijek ne postoji adekvatni smještaj koji je građen na održivi način tako da se potrebna energija crpi iz

⁵ Ćurić K., 2010., *Promišljanje razvoja ekoturizma i ekološke poljoprivrede*, Virovitica, str. 99.

prirode, tj. sunca, vjetra ili rijeka. Jedan je od najvećih problema modernoga doba zagađenje okoliša. Važno je u što većoj mjeri zaustavi taj problem te naučiti živjeti u skladu s prirodom.

Nacionalni park *Brijuni* iskazao je interes za razvoj ekoturističkih paketa. Plan upravljanja nacionalnim parkom, koji je donesen za razdoblje od deset godina, uključuje očuvanje prirodnih izvornih, znanstvenih, kulturnih, odgojno-obrazovnih i turističko-kreativnih vrijednosti. Također, ekoturizam na Brijunima veže se za očuvanje krajobrazne i biološke raznolikosti, održivi razvoj turizma te očuvanje sađene i prirodne šume. Prema istraživanju TOMAS 2006 o stavovima i potrošnji posjetitelja Nacionalnoga parka *Brijuni* prevladavaju inozemni turisti s ukupno 82 %, a najčešći su razlozi posjeta upoznavanje prirodnih ljepota sa svega 50 %, želja da posjete park 48 % te opuštanje i odmor što iznosi 29 %.⁶ Brijuni također pripadaju visoko zaštićenim područjima u kojima se velika važnost pridaje očuvanju okoliša. Na Velom Brijunu, gdje odsjedaju gosti, velika se važnost pridaje čistoći okoliša, povezanosti čovjeka s prirodom i očuvanju zelenila i biljaka. Svaka je rekreacijska ponuda prilagođena da se ne bi narušavao sklad sa životinjama. Vjerojatno je najaktualniji problem vezan za razvoj ekoturizma na Brijunima moguća masovnost turizma na malom području.

Razvoj ekoturizma mora biti održiv, odnosno zaštita okoliša mora biti temelj razvoja turizma i gospodarskoga razvoja; zadovoljavanje potreba lokalnoga stanovništva u smislu unapređivanja kvalitete života na kraće i duže vrijeme; zadovoljavanje potražnje većega broja turista i prihvaćanja turista u skladu s razvojnim ciljevima.⁷

2. POVIJEST I KULTURNA BAŠTINA BRIJUNSKOGA OTOČJA

U ovom poglavlju obradit će se jedinstvena povijest i bogata kulturna baština Brijunskoga otočja. Upravo je bogatstvo spomeničkoga blaga nacionalnoga parka utjecalo na društveno opredjeljenje da se Brijuni stave pod određeni oblik zajedničke pažnje i zaštite. Gotovo svi važniji lokaliteti u ovoj domeni se nalaze na Velom Brijunu, što je s obzirom na prirodne i prostorne mogućnosti sasvim razumljivo i opravdano.

⁶ Stavovi i potrošnja posjetitelja, *TOMAS 2006*, dostupno na: <https://mint.gov.hr>, posjećena 14. rujna 2021.

⁷ *Ibid.*, str. 99.

2.1. Antička baština Brijuna

O prvim kontaktima Istre s populacijom grčkog civilizacijskog kruga svjedoče i određena pisana svjedočanstva. Iskustva prvih pomoraca koji su došli u kontakt s Histrima i Istrom došli su u obliku grčkoga mita o Zlatnom runu i Argonautima. Prema mitu vođe Kolhiđana, koji su slijedili Dunav prema Jadranu, izašli su na Jadransko more i naselili Istru i kvarnerske otoke. Istra je bila dio jednoga od glavnih smjerova jantarnoga puta koji je mamio mikenske trgovce.⁸

Dolaskom Rimljana 177. godine prije Krista život s utvrđenih visina seli se niže, na obalu, gdje niče niz *villa rustica*. Veli i Mali Brijun u to vrijeme čine jednu cjelinu, a otočje se naziva *Insulae Pullarae*. Zahvaljujući istraživanjima austrijskoga arheologa i konzervatora Antona Gnirsa, nađeni su ostatci predrimskih gradina, velebnih rimskih građevina te kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih crkava i utvrda. Najpoznatiji je lokalitet Brijuna rimski dvorac, točnije ljetnikovac u uvali Verige. Uvala je dobila ime prema nazivu lanaca koji su podizani za reguliranje ulaska u luku.⁹ U antičko doba Plinije Stariji govorio je mnogo o rimskim ladanjskim vilama koje su se pružale duž obale otočja. Služeći kao rimski vojni činovnik te kao zapovjednik konjaništva i brodovlja, vidio je i upoznao veći dio Europe i Sredozemlja. Uspoređujući Plinijeve opise vila s arheološkim ostacima na terenu, posebice vile na Brijunima, njegovi su opisi konkretni i precizni te posebno vrijedni jer se referiraju na razdoblje kada je vila u uvali Verige dosegla svoj vrhunac gradnje. To je vrijeme kada su izgrađene biblioteka, palestra, i raskošne terme koje su posljednje u nizu luksuznih dodataka. Pojedini dijelovi kompleksa mogu se interpretirati u skladu s navedenim tekstovima – njihov izgled i namjenu. Opisane arhitektonske cjeline prostiru se u pejzažu reflektirajući raspored i način izgradnje te orijentiranja pojedinih dijelova.¹⁰ *Villae rusticae* na Brijunima građene su na pomno odabranim mjestima, na najpovoljnijem položaju, na uzvisinama uz obalu s pripadajućom zaštićenom lukom. Jedna je od takvih brijunskih vila ona u uvali Verige na Velom Brijunu. Vila ima izvanrednu vizuru na morskoj obali, livade i brežuljke, prerasla je u veoma raskošan rezidencijalni kompleks tijekom 1. stoljeća, sačuvavši rustičnu vilu kao svoj temelj. Čak i nakon

⁸ Baghdadi, El., A., 2010., *Etnogeneza Histra*, Zadar, str. 23.

⁹ Ibid., str 26. i 27.

¹⁰ Begović, Dvoržak, V., 1998., *Raskoš rimskih ladanjskih vila – terme rezidencijalnog kompleksa na Brijunima*, Zagreb, str. 62.

izgradnje rezidencijalnoga kompleksa zadržan je gospodarski dio za preradu grožđa i veliki vinski podrum, tako da se može pretpostaviti da su u pejzažu imali jednaku vrijednost hortikulturalno uređeni vrtovi kao i nasadi maslina i vinogradi. Na brijunskom posjedu, sudeći po kapacitetu rustičnih vila, proizvodilo se maslinovo ulje i vino za vlastite potrebe, ali i za tržište, te su poljoprivrednu proizvodnju dopunjavali s prihodima od solana, kamenoloma, lova i ribolova.¹¹

Kompleks u uvali Verige građen je na brežuljcima koji se spuštaju prema zaljevu i idealno je uklopljen u krajolik. Građen je s posebno izdvojenim cjelinama, a to su: hramovi, terme, rezidencijalni dio, biblioteka, te gospodarski dio. Oni su bili povezani preko portika i kriptoportika uz more. Vrlo je zanimljiva činjenica kako su područja hramova koja se sastoje od triju polukružno poredanih hramova povezana polukružnim portikom.¹² Hramovi na Brijunima primjer su izuzetne kompozicije. Osim što su hramovi smješteni neposredno uz samu obalu mora, oni su i središnji dio cijeloga rezidencijalnog kompleksa i nalaze se u simetrali idealnoga četverokuta koji čine arhitektonski sklopovi poredani oko zaljeva Verige. Posebno su zanimljivo područje hramova tri u polukrug poredana hrama. Takvi sklopovi nisu rijetki u rimskoj arhitektonskoj tradiciji, npr. Tergeste – rimska vila, Trajanov forum u Rimu, Kartaga – Nymphaeum i dr., ali hramovi u uvali Verige izdvajaju se svojom upečatljivom i izuzetnom kompozicijom – neposredna blizina mora, samo dno zaljeva i okruženost vrtovima. Dekorativni elementi hramova pokazuju goleme sličnosti kako kvalitetom tako i načinom izrade s hramom Rome i Augusta i s Dijaninim hramom u Puli te s hramom Marsa Ultora na Augustovom forumu u Rimu.

¹¹ Begović, V., Schrunk, I., 2006., *Brijuni – prošlost, graditeljstvo, kulturna baština*, Zagreb, str. 36.-38.

¹² Begović, Dvoržak, V., 1994., *Rezidencijalni kompleks u uvali Verige na Brijunima – Hramovi*, Zagreb, str. 25

Slika 1. Rimska vila u uvali Verige

Izvor: <https://www.samopozitivno.com/>

Terme su u prošlosti bile centar sporta i zdravlja, koje su svoju tradiciju nastavile dugi niz godina kasnije u svrhu zdravstvenoga turizma. One su u početku bile sastavljene od triju prostorija. Vila u uvali Verige imala je i termalni kompleks s kaladrijem. Arheološki nalazi potvrđuju da su se one koristile u razdoblju od 1. do 16. stoljeća, najviše u lječilišne svrhe što je u ono vrijeme bila i njihova najznačajnija uloga.¹³

2.2. Paul Kupelwieser i Brijuni

Početakom 19. stoljeća Brijuni su pod vlašću Austrijskoga Carstva. Austrijski inženjer metalurgije, vizionar Paul Kupelwieser 1893. godine kupuje Brijune. Njegov je plan bio vrlo ambiciozan, no ključ uspjeha nalazio se u odabiruiskusnih i kvalitetnih suradnika. Labinski šumar Alojz Čufar te nobelovac Robert Koch samo su neki od bitnih pojedinaca koji su doprinijeli ispunjenju Kupelwieserove ideje.¹⁴ Alojz Čufar od samoga je početka svojim neumornim radom i predanošću ostvarivao Kupelwieserove

¹³ Begović, Dvoržak, V., 1998., Raskoš rimskih ladanjskih vila – terme rezidencijalnog kompleksa na Brijunima, Zagreb, str. 48.-51.

¹⁴ Kroz povijest, *Brijuni*, dostupno na: <http://selo.hr/brijuni-kroz-povijest>, posjećena 3. kolovoza 2021.

ideje te mu neizmjerne zasluga pripada zbog provedbe uputa Roberta Kocha pri samoj sanaciji otoka od malarije 1900. i 1901. godine. Pod Čufarovim vodstvom iskrčeno je raslinje i korijenje, močvarni su tereni isušeni, a uklonjeno je i kamenje s plodnih površina, izgrađeni su kilometri novih putova i cesta, određene su površine za livade, parkove, vinograde, vrtove i polja. Pritom je sačuvana zelena autohtona vegetacija. Nadalje, uspostavljena je i vlastita poljoprivredna proizvodnja bez koje bi se teško mogao zamisliti turistički razvoj. Proizvodili su se mliječni proizvodi, vino, povrće i dr.¹⁵ Nevjerojatni su zahvati koje je Paul Kupelwieser učinio na Brijunskom otočju. Pored intervencija pošumljavanja, krčenja i čišćenja Kupelwieser gradi i luku u koju se moglo uploviti samo tijekom plime, zatim gradi vile i luksuzne hotele, bazene s grijanom morskom vodom, konjičko trkalište i igrališta za tenis. Pored luke podignut je niz zgrada i stanova za radnike, radionice, strojarnice, skladišta, staje, podrumi, malo naselje uz budući hotelski pogon. Na Brijunima postojao je hotel Brioni iz 1897./1898. godine i hotel Neptun I koji je dovršen u travnju 1906. godine. Kada je u veljači 1910. godine prijestolonasljednik Franz Ferdinand odabrao Brijune kao mjesto gdje će provesti s obitelji dva proljetna mjeseca, put prema reputaciji prestižne turističke destinacije bio je otvoren. Duži boravak carske obitelji pridonio je iznenađujuće velikom zanimanju za otok. No unatoč tako izvrsnim izgledima uprava otoka, prema pisanju otočnih novina, u studenom 1910. godine uvidjela je da je budućnost Brijuna isključivo u racionalnom pristupu turizmu i da sve veću potražnju za smještajem treba rješavati povećanim proširenjem već postojećega pogona. To je potvrda koncepcije razvoja Brijuna koju je vlasnik imao od samoga početka, prema kojoj je gradnja bila ograničena na sjeverni dio otoka, područje uz luku, kako bi se u što većoj mogućoj mjeri očuvale i prirodne ljepote te poljoprivredne površine. Turistički promet rastao je iz godine u godinu.

¹⁵ Lenz, Guttenberg, M., 2007., *Izgubljeni raj: Brijuni*, Zagreb, str. 10.,

Slika 5. Paul Kupelwieser na Brijunima

Izvor: <https://www.istrapedia.hr/>

Od 1903. godine kada je broj posjetitelja bio zanemariv i jedva primjetan pa sve do 1910. godine bez ikakvog reklamiranja, većinom usmenom predajom, broj se gostiju povećao. Za potrebe sve zahtjevnije klijentele grade se novi luksuzni hoteli koji su mogli i trebali zadovoljiti potrebe onih najotmjenijih gostiju iz redova aristokracije, umjetničkih krugova i industrijalaca. Krajem 1910. godine otvoren je Hotel Neptun II koji je bio opremljen tako da i viši društveni krugovi mogu dobiti odgovarajući smještaj. Dvije godine kasnije, krajem 1912. godine, tijekom koje je odbijeno čak 500 gostiju zbog nedovoljnih kapaciteta, otvoren je Neptun III u kojem je moglo biti smješteno čak 300 osoba. Izgradnjom toga hotela smještajni su kapaciteti bili više nego udvostručeni. Godine 1913. godine uz hotele sagrađen je zimski bazen, zadugo jedini na Jadranu s toplom morskom vodom te nizom terapijskih sadržaja. Otok je bio povezan redovitim brodskim linijama austrijskoga Loyda, i to ne samo s gradovima istočne jadranske obale nego i s Venecijom, a preko Trska i s Aleksandrijom u Egiptu. Uz zgrade za radnike bilo je uređeno bočalište te gostionica, a organizirana je i škola na otoku s jednim razredom. Sva se gradnja odvija na krajnje racionalan i ekonomičan način na sjevernoj strani otoka tako da je podizanjem novih hotela s vremenom formirano

poprilično koherentno naselje. Hotelska ponuda bila je raznovrsna. Nudile su se brojne zabave, igre, vožnje automobilom, kočijom, biciklom. Veliko zanimanje izazvala su provedena arheološka iskopavanja rimskih i ranokršćanskih lokaliteta.¹⁶ Kupelwieser pretvara Brijune u eksperimentalni, inovacijski poligon. Kupelwieser pozvao je lovca na divlje zvijeri Karla Hagenbecka koji na Brijunima stvara mali zoološki vrt i otvara aklimatizacijsku stanicu za životinje iz tropskih krajeva. Na otoku je 1911. uređen ZOO vrt, promatračnica ptica te farma nojeva.¹⁷

Brijuni su se u vrlo kratkom roku svrstali među najotmjenija turistička odredišta na austrijskom jugu, što zbog odličnoga ekskluzivnog položaja, što zbog kvalitetne raznolike ponude. Organizirani dolasci vlakom te brodom učinili su Brijune mnogo pristupačnijim i zanimljivijim europskoj eliti. Veliko zanimanje gostiju za Brijune potaknulo je redakciju otočnih novina *Brioni Insel Zeitung* da 1911. godine među posjetiteljima provode anketu o dojmovima Brijuna. Iste godine otok su posjetili brojni pripadnici aristokracije, visoki državni dužnosnici i diplomati i mnogi znanstvenici, književnici i slikari, glazbenici arheolozi, prvaci kazališta i mnogi drugi koji su zadivljeni dražima otoka.¹⁸

¹⁶ Lenz, Guttenberg, M., 2007., *Izgubljeni raj: Brijuni*, Zagreb, str. 10.-15.

¹⁷ Parkovi prirode, *Brijuni – Nacionalni park*, dostupno na: <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/brijunske-price/brijunski-vremeplov-novija-povijest>, posjećena: 3. kolovoza 2021.

¹⁸ Lenz, Guttenberg, M., 2007., *Izgubljeni raj: Brijuni*, Zagreb, str. 10.-16.

Slika 6. Nekadašnji izgled Brijuna

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/>

Paula Kupelwiesera nasljeđuje njegov sin koji preuzima upravljanje otokom. Nakon smrti Karla Kulpelwiesera i mnogo pokušaja sanacije brijunskoga gospodarstva, 1936. godine Italija preuzima vlast nad posjedom. Brijuni iznova dobivaju izgled poznatoga svjetskog ekskluzivnog ljetovališta. U razdoblju Drugoga svjetskog rata na Brijunima je zatišje, a na mjesto tzv. europske elite dolaze mornaričke snage. Na Brijune se prebacuje dio podmorničke škole sa Sicilije, a 1943. godine po kapitulaciji Italije na otočje dolazi njemačka vojska zbog koje bombardiraju Veliki Brijun te uništavaju i njegova urbana i privredna dobra. Veliki Brijun oslobađa narodnooslobodilačka vojska u noći s 29. na 30. travnja 1945. godine, a dvije godine nakon na otok dolazi Josip Broz Tito.¹⁹

2.3. Tito na Brijunima

Brijunsko otočje čvrsto je povezano i poznato s likom i djelom Josipa Broza Tita, predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Tito svojim prvim dolaskom nailazi na razorene objekte i oštećenu strukturu. Tri desetljeća na Brijunima se nalazila njegova službena rezidencija, a u ta tri desetljeća cijelo se vrijeme obnavlja, gradi i obogaćuje flora i fauna te se provode arheološka istraživanja. Širenjem Titovih aktivnosti na međunarodnoj domeni na poklon mu stižu životinje iz različitih dijelova svijeta. Na Titovu inicijativu otvara se safari-park s ciljem da se na jednu lokaciju smjeste svi biljojedi iz Afrike, Azije, Australije, Južne Amerike i Europe. Novo ruho dobivaju starija zdanja s kulturnim sadržajima poput arheološke, prirodoslovne i etnografske zbirke te izložba glagoljičkih natpisa i kopija fresaka te Brijuni postaju središte razvoja Jugoslavije. Na otočju je boravio prosječno od četiri do šest mjeseci u godini te su mu omiljena boravišta bili Veliki Brijun i otok Vanga. Na netaknutom otoku Vanga započinje se krčenje guste makije i probijaju se staze, zatim se na otok donose mnogobrojne biljke i sjemenke, među njima su bile i mandarine.²⁰ Izložba Tito na Brionima slikom i riječju prikazuje veličinu njegova interesa i djelovanja od njegova

¹⁹ Parkovi prirode, *Brijuni – Nacionalni park*, dostupno na: <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/brijunske-price/brijunski-vremeplov-novija-povijest>, posjećena 3. kolovoza 2021.

²⁰ Ibid.

prvoga dolaska na Brijune 20. lipnja 1947. godine do posljednjega boravka 29. kolovoza 1979. godine.

Slika 7. Tito u rezidenciji na Brijunima

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/>

Na Brijunima je Tito obavljao velik dio svojih državnih i političkih aktivnosti. Tito je na Brijune primio čak više od 250 državnih i parlamentarnih, sindikalnih, partijskih, vojnih te znanstveno-tehničkih i mnogih drugih stranih delegacija i dvostruko više delegacija s teritorija bivše Jugoslavije, a razgovarao je s više od tristo šefova domaćih diplomatskih misija i ambasadora akreditiranih na području tadašnje Jugoslavije.²¹

²¹ Ibid.

3. POTENCIJAL RAZVOJA NP BRIJUNI KAO DESTINACIJE POSEBNIH OBLIKA TURIZMA

Brijuni su do prije deset tisuća godina bili dio istarskoga kopna, a nose obilježje zapadno istarske obale. Godišnja temperatura koja obitava na Brijunima iznosi 13,9° C, dok je prosječna godišnja količina oborina 817 mm, a godišnji prosjek sati osunčanja oko 2 359. Ono što je u prošlosti bilo svojstveno Brijunskom otočju jest biološka raznolikost zahvaljujući geografskom položaju, geomorfologiji i geološkoj podlozi, otočnoj izoliranosti i raznolikosti staništa.

Slika 9. Safari park

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/hr>

Brijuni su se već u počecima razvoja modernoga turizma, nakon što ih je kupio Paul Kupelwieser, pozicionirali kao destinacija posebnih oblik turizma, posebice zdravstvenoga i kulturnoga. U samo 20 godina pretvorio je bivšu malaričnu pustinju u elitno europsko klimatsko lječilište. Između dva svjetska rata Brijuni su se promovirali kao vrhunska europska destinacija aristokratskih sportova. Nakon Drugoga svjetskog rata Brijuni su kao rezidencija bili sjecište političkih susreta na najvišoj razini i kongresna destinacija, a otkad su ga 1983. godine proglasili nacionalnim parkom počinje se intenzivno razvijati ekoturizam.

Danas je Brijunsko otočje jedno od najatraktivnijih destinacija u Hrvatskoj, koja ima sve predispozicije za razvoj posebnih oblika turizma. U skladu sa Zakonom o zaštiti prirode

Brijuni su prostrano nepromijenjeno područje kopna i mora višestrukih i iznimnih prirodnih vrijednosti koje obuhvaćaju jedan ili više sačuvanih ekosustava. Stoga je razumljivo da Brijunsko otočje posjeduje prirodne atrakтивности koje privlače posjetitelje. Brijuni su smješteni duž zapadno istarske obale, a otočje čini 14 otoka i otočića površine 7,4 km. Značajni je čimbenik turističke ponude blaga mediteranska klima. Podmorje Brijuna karakterizira velika raznolikost životnih zajednica od kojih se ističu ribe i morski park tipičnih morskih organizama sjevernoga Jadrana. Ondje se nalazi i nekoliko endemskih vrsta organizama. Ono što privlači turiste na Brijune pejzažni su parkovi, raznolika flora i fauna, safari park, etnopark i dr. Osim prirodnih atrakcija Brijuni posjeduju i antropogene atrakcije od kojih je svega stotinjak lokaliteta i kulturno-povijesnih objekata koje obuhvaćaju razdoblje neolita pa sve do stvaranja modernoga ljetovališta i lječilišta.

3.1. Metodologija istraživanja

Za potrebe istraživanja u ovom završnom radu provedeni su intervjui s ključnim dionicima – stručnjacima za posebne oblike turizma s Brijuna. Korištena je metoda intervjua i metoda interpretacije. Sugovornici su kontaktirani u kolovozu 2021. godine i od njih se tražilo mišljenje o potencijalima razvoja turizma posebnih interesa na Brijunima i (post)pandemijskom turizmu. Kontaktirane osobe bave se vođenjem posebnih oblika turizma na Brijunima (izletnički, sportski i rekreativni turizam i edukacija), a sinteza odgovora dobivena je od voditeljice izletničkog turizma na Brijunima Marija Štoković i Alene Sprčić, biologinje u Nacionalnom parku *Brijuni* koja radi s djecom.

3.2. Interpretacija rezultata

U ovom poglavlju interpretirani su rezultati provedenoga istraživanja s ključnim dionicama te su analizirani odgovori na pitanja koja su postavljena u obliku intervjua (u prilogu rada). Postavljena su pitanja:

1. Koliko su razvijeni posebni oblici turizma na Brijunima?
2. Za koje posebne oblike turizma smatrate da postoji poseban razvojni potencijal?
3. Kako je pandemija utjecala na posjet Brijunima?

4. Jesu li velike razlike između izletničkoga turizma / sportskoga i rekreacijskoga turizma / edukacija prije pandemije i sada za vrijeme Covida-19?

5. Kako pridonijeti održivosti izletničkoga turizma / sportskoga i rekreacijskoga turizma / edukacija općenito i na Brijunima?

Na temelju rezultata istraživanja u nastavku će se predstaviti potencijali razvoja posebnih oblika turizma na Brijunima.

3.3. Izletnički turizam

Izletnički turizam bazira se na obliku turističkih kretanja zbog boravka u prirodi, prakticanja različitih oblika rekreativnih aktivnosti poput šetnje, planinarenja, vožnje biciklima itd., kao i posjete kulturnih dobara. Brijune godišnje posjeti u prosjeku oko 160 000 ljubitelja kulturne i prirodne baštine. Na Brijunima postoji ponuda izleta na Veli Brijun u pratnji vodiča i izlet također na Veli Brijun uz *Brijuni Pocket Guide* aplikaciju. Izlet uz pratnju vodiča započinje ukrcavanjem u Fažani, zatim se dolazi do centralne luke Veloga Brijuna odakle se nastavlja dalje turističkim vlakom i upoznaje se posjetitelje s vrlo bogatom poviješću otočja, nakon vožnje odlazi se u posjet muzejima i na kraju se posjećuje crkvice sv. Germana. Opcija da se samostalno obilazi Veli Brijun uz aplikaciju *Brijuni Pocket Guide* izgleda malo drukčije. Izlet započinje najmom prijevoznoga sredstva poput električnoga autića, bicikla ili romobila pa nakon toga posjetitelj sam kreće u obilazak Brijuna. Već spomenuta aplikacija nudi velik broj informacija o atrakcijama, ugostiteljskoj ponudi i smještaju te sportsko-rekreativnim aktivnostima i uslugama na Brijunima. Aplikacija je namijenjena svim posjetiteljima i prikazuje mnogobrojne zanimljivosti Nacionalnog parka *Brijuni* kao bogatoga spoja kulturno-povijesne i prirodne baštine s navedenim GPS lokacijama, a dostupna je na engleskom, hrvatskom, talijanskom, njemačkom, francuskom, ruskom, španjolskom i slovenskom jeziku.²²

²² Parkovi Hrvatske, *Brijuni – Nacionalni park*, dostupno na: <https://www.np-brijuni.hr/hr/posebne-ponude/izlet-veliki-brijun-1> posjećena 3. kolovoza 2021.

Slika 10. Izlet na Velom Brijunu

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/>

Izletnički turizam uz hotelijerstvo jedan je od glavnih izvora prihoda Parka, navodi voditeljica izletničkog turizma na Brijunima. Kada je riječ o Covidu-19 te kako je pandemija utjecala na turizam Parka, govori kako su Brijuni 2020. godine bili zatvoreni sve do 11. svibnja što je bio veliki udarac na promet te godine, a u 2021. godini kaže kako su se držali preporuka Stožera, točnije, smanjili su broj posjetitelja i ograničili su kapacitet na brodu, ali se u srpnju, ipak, bilježi povećanje broja posjetitelja u odnosu na srpanj 2019. godine. Kada se spominje razlika stanja prije pandemije i sada za vrijeme Covida-19, voditeljica govori kako je mnogo teže organizacijski, ali za posjetitelje sve osim pridržavanja preporuka Stožera ostaje isto te navodi da su iz toga razloga osmislili 2020. godine već spomenutu aplikaciju *Brijuni Pocket Guide*. Kao zaključnu misao i o pridonosenju održivosti izletničkoga turizma voditeljica tvrdi da je održivi razvoj najbolja opcija za pridonosenje bilo kakve održivosti na Brijunima jer je vrlo važno pratiti sam utjecaj turizma na okoliš kako turizam ne bi uništio sam sebe.

3.4. Sportsko-rekreativni turizam

Intervju o sportu i rekreaciji na Brijunima također je proveden s voditeljicom izletničkog turizma Marijom Štoković koja navodi da Brijuni konstantno razvijaju nove vrste turizma. Kada je u pitanju poseban razvojni potencijal određene vrste turizma, voditeljica kaže da Brijuni imaju potencijal za razvoj svih vrsti turizma: od ekoturizma pa sve do arheološkoga i kulturnoga turizma, izletničkoga, edukativnoga turizma i, naravno, sportsko-rekreacijskoga turizma. Međutim, pored svih tih vrsta voditeljica spominje još i razvoj istraživačkoga turizma koji bi bio moguć uz dodatne izvore financiranja. Sportsko-rekreacijski turizam također bilježi pad broja posjetitelja zbog pandemije, ali u 2021. godini posjećenost se podigla za 11 % u odnosu na 2019. godinu. Voditeljica navodi kako se vidi razlika među posjetiteljima prije pandemije i sada jer više posjetitelja samostalno obilazi otok pješice, biciklima ili električnim autima. Na pitanje kako pridonijeti održivosti sportskoga i rekreativnoga turizma voditeljica navodi da je to jedino moguće izdvajanjem većih financijskih sredstava. Sportsko-rekreativna ponuda otočja tijekom godina sve je bogatija, a gostima je na raspolaganju igranje tenisa, golfa, *team-building* programi, bavljenje streličarstvom, vožnje unajmljenim biciklima i električnim autićima. U 20. stoljeću golf teren duljine 5 531 m postalo je elitno okupljalište aristokracije i šampiona golfa iz cijeloga svijeta. Danas je ono pristupačno svim igračima golfa. Osim toga i tenis ima dugu tradiciju sportskih igara na Brijunima. Jedna je od najkorištenijih atrakcija sportskoga turizma ronjenje. Ono je u brijunskom akvatoriju službeno dopušteno od 2001. godine, a posebna se pozornost posvećuje organizaciji ronilačkih ekspedicija kako bi se očuvala prirodna ravnoteža. Ronjenje je dostupno na trima lokacijama (Sveti Jerolim, Peneda i Grunj), a program ronjenja odvija se samo ljeti u određenim satima.

3.5. Edukativni programi na Brijunima

Druga je osoba koja je sudjelovala u intervjuu Alena Sprčić, viša stručna savjetnica, biologinja. Alena radi u Nacionalnome parku *Brijuni* kao biolog i na edukaciji s djecom, a povremeno vodi stručne ture vezane uz prirodnu baštinu. Edukacijski programi dostupni su tijekom cijele godine i na taj način prate školski kurikulum. Stručna savjetnica osvrnula se na pitanje o razlikama održavanja edukacija prije pandemije i sada te kaže da tijekom 2020. godine nisu imali nikakvih edukativnih radionica. Škole i vrtići koji posjećuju Brijune imali su zabranu odlaska na izlete,

edukacije i putovanja općenito. Međutim, krajem školske godine 2020./2021. situacija se poboljšala, ali vrlo malo. Ove godine održalo se nekoliko edukativnih programa uglavnom za djecu obližnjih škola iz Pule i okolice, i to jer nisu htjeli riskirati i putovati u druge dijelove Hrvatske. Zatim kaže da ni jesen 2021. nije najbolje počela jer ponovno izostaju grupe koje su često započinjale školsku godinu kratkim edukativnim izletom na Brijune. Roditelji, učitelji i odgajatelji ne žele riskirati i dovesti djecu u neželjene situacije koje bi mogle biti posljedica druženja i putovanja. Ako situacija s Covidom-19 narednih godinu dana bude slična ovogodišnjoj, kaže da se mogu očekivati skupine lokalnih školaraca. Stručna savjetnica naglašava da su to sve osobne pretpostavke jer je situacija s pandemijom nepredvidiva. Kod održivosti edukacija i edukacijskoga turizma pridonijeti se jedino može s izdvajanjem većih financijskih sredstava za edukaciju. Savjetnica objašnjava da su Brijuni riznica prirodne i kulturne baštine, potencijala za razvoj edukacijskoga turizma ima i mogu se ponuditi programi raznih tema iz područja biologije, zaštite prirode, geologije, paleontologije, povijesti, kulture itd. Idealno vrijeme, kaže, za provođenje edukativnih programa i događaja bilo bi proljeće i jesen, odnosno predsezona i posezona kada na otoku boravi manji broj gostiju, a i posjetitelji su također prisutni u manjem broju. Savjetnica naglašava da veliki doprinos razvoju takvoga oblika turizma dat će projekt *Novo ruho Brijuna* u sklopu kojega će se otok Mali Brijun osposobiti za provođenje raznih edukativnih sadržaja, škole u prirodi, studentskih kampova i sl., a projekt će biti gotov do kraja 2021. godine. Stručna savjetnica navodi da je ciljana skupina koju žele privući lokalna zajednica kao subjekt kod kojega je najvažnije potaknuti svijest o potrebi očuvanja baštine NP *Brijuni*. Lokalna je zajednica ta koja će svoje znanje o bogatoj brijunskoj baštini prenositi dalje svojim gostima/turistima, a budući da na području parka nema lokalnoga stanovništva, kao lokalna zajednica smatraju se stanovnici Fažane, Vodnjana i Pule. Upravo iz toga razloga brojnim obilježavanjima važnih datuma za zaštitu prirode (Dan planeta Zemlje, Dan bioraznolikosti, Noć šišmiša i dr.) i promotivnim cijenama ulaznica nastoje privući veći broj lokalnih posjetitelja.

3.6. Kulturni turizam

Glavni je potencijal Brijunskoga otočja u jedinstvenom spoju mediteranske prirode i kulturno-povijesne baštine. Paul Kupelwieser početkom je 20. stoljeća izgradio mnoge staze i putove koji su prolazili kroz uske gudure kamenoloma, rubove livada i kroz šume. Zaštitni znakovi Brijuna povijesni su spomenici od kojih se ističe rimski ladanjski dvorac na tri terase koji se proteže u duljini od jednoga kilometra duž zaljeva Verige. Na toj lokaciji također se nalaze već prijašnje spomenute terme s bazenima za toplu i hladnu vodu te se pretpostavlja da je dvorac bio ljetnikovac rimskih velikaša. Osim toga na Brijunima se nalazi i Venerin hram koji je jedan od najstarijih primjera sakralne arhitekture na otoku. Na Velom Brijunu postoji nekoliko spomenika koji su podignuti u čast ljudima zaslužnim za povijest otoka, no nijedan nije podignut u čast Paulu Kupelwieseru koji je stvorio današnji imidž otoka. Također, kulturni se turizam veže i na ostatke građevina iz rimskoga i bizantskoga doba te zgrade iz srednjega vijeka poput četverokutne kule u blizini pristaništa i kaštela koji je naknadno povezan s kulom. Te zgrade datiraju iz 20. stoljeća, a mogu primiti 300 gostiju. Još je jedan od kulturnih spomenika na Brijunima Bizantski kastrum čija se specifičnost ogleda u slojevitosti građevina, njihovoj zatvorenosti i zaokruženosti gospodarskih djelatnosti na malom prostoru.²³

3.7. Arheološki turizam

Specifičan je oblik turizma kulturni turizam, a dio kulturnoga turizma čini arheološki turizam. Motivi su turista arheološkoga turizma zanimanje za povijest određene destinacije ili lokaliteta, upoznavanje kultura, baština, običaja te stila života lokalnoga stanovništva na tom području. Zanimanje turista za arheologiju destinacije može se potaknuti povijesnim pričama koje su zasnovane na provjerenim činjenicama prikupljene znanstvenim putovima, ali i onim mističnim pričama koje potiču maštu i zanimanje za arheološke lokalitete. Kada se promatra iz sfere turizma, arheološkoj baštini pristupa se kao kulturnom turističkom resursu. Arheološki turizam vrlo je važan dio koji je nedovoljno razvijen i valoriziran, a iznimno je zanimljiv, kvalitetan i atraktivan resurs.

²³ Anić, V., 2001.: *Brijuni, kamerom zaljubljenika*, Zagreb, str. 58.

U NP *Brijuni* dominantna je simbolika političke rezidencije, dok su prirodne i povijesne vrijednosti manje poznate široj javnosti. Razvoju arheološkoga turizma na Brijunima treba pristupiti sa stručnih pozicija kako bi se određeni segmenti mogli razvijati na stručan način. Potrebno je očuvati postojeće lokalitete te ih zaštititi od eksploatacije i uništenja. To se može ostvariti poticanjem arheoloških istraživanja i odgovarajućom prezentacijom najatraktivnijih arheoloških nalazišta. Dobar je primjer iz prakse Ruta rimskih careva koja je dobila certifikat Vijeća Europe i Europskoga instituta kulturnih ruta. Ruta duga 3,5 tisuća kilometara prostire se kroz Hrvatsku, Srbiju, Bugarsku i Rumunjsku te promiče arheološki turizam. Ruta obuhvaća 20 arheoloških lokaliteta vezanih uz živote 17 rimskih careva i lokalitete značajne za razdoblje Rimskoga Carstva.²⁴

3.8. Zdravstveni i *wellness* turizam

Hrvatska ima bogatu tradiciju zdravstvenoga turizma još od rimskoga doba zbog mnogobrojnih ljekovitih činitelja koji su veliki nacionalni kapital i potencijal za budući razvoj zdravstvenoga turizma i njegovih oblika – *wellness* turizam i medicinski turizam. Do Prvoga svjetskog rata Brijuni su se pozicionirali kao klimatsko lječilište, a s posebnom je pozornošću popraćeno otvaranje zimskoga bazena u listopadu 1913. godine.²⁵ Prirodni ljekoviti činitelji redovno se koriste pod medicinskim nadzorom u svrhu očuvanja i unapređenja zdravlja u zdravstvenom turizmu, kao i u liječenju, prevenciji, produženom liječenju i rehabilitaciji različitih bolesti u zdravstvenom turizmu, ali i u odmoru, rekreaciji i sportu. Glavni nositelji zdravstvenoga i *wellness* turizma mogu se pozicionirati u turističkim destinacijama koje su zbog svojih prirodnih pogodnosti (morskih, klimatskih, ljekovita blata, topličkih – izvorišta termomineralnih voda) orijentirane na razvoj zdravstvenoga i *wellness* turizma. U cilju podizanja kvalitete ponude zdravstvenoga turizma na povoljnu konkurentsku poziciju kroz cijelu godinu nužna su ulaganja u kapitalne projekte specijalnih bolnica za medicinsku rehabilitaciju i lječilišta, specifičnu edukaciju zdravstvenoga i nezdravstvenoga osoblja, akreditaciju i certifikaciju usluga. Zavod za zdravstvene usluge u turizmu ustrojstvena je jedinica Ministarstva zdravstva koja u suradnji s nositeljima zdravstvenoga turizma

²⁴ Ministarstvo kulture RH, 2020., *Kulturne rute Vijeća Europe*, Zagreb, str. 20.

²⁵ Urošević, N., 2019., *Brijuni kao destinacija kulturnog, zdravstvenog i ekoturizma - kako graditi održivu budućnost na lokalnoj turističkoj tradiciji*

u javnom i privatnom sektoru sustavno radi na razvoju zdravstvenoga turizma u Hrvatskoj.²⁶

Brijunsko otočje prije stotinu godina bilo je cjelogodišnja elitna destinacija zdravstvenoga turizma, još i od rimskoga doba kada su ljudi išli u terme i uživali sve blagodati prirodnih izvora mineralne vode. Preduvjet za razvoj turističke infrastrukture na Brijunima bilo je iskorjenjivanje malarije. Razvoj zdravstvenoga i *wellness* turizma na temelju komparativnih prednosti i prirodnih ljekovitih činitelja visoke vrijednosti jedan je od prioriteta strateških planova razvoja hrvatskoga turizma koji bi mogao produžiti trajanje sezone u primorju. Zahvaljujući klimi i moru, Brijuni imaju jake predispozicije za razvitak zdravstvenoga i *wellness* turizma. Razvoju *wellness* turizma i produženju sezone zasigurno bi doprinijela revitalizacija grijanoga bazena s toplom vodom iz 1913. godine, jednoga od prvih *wellness* centara na Jadranu. Revitalizacijom bazena došlo bi do razvoja zdravstvenoga turizma, a ujedno bi se sezona mogla produžiti na cijelu godinu što bi uvelike pomoglo rasterećenju zaštićenoga područja. Postojeću ponudu Brijuna u segmentima zdravlja valja dodatno obogatiti sadržajima primjerenim potrebama različitih segmenata potencijalnih korisnika zdravstvenih i *wellness* usluga. Pored osuvremenjivanja i izgradnje terapijskih centara posebno se odnosi na podizanje kvalitete smještajnih kapaciteta (izjednačavanje s hotelskim standardima više kategorije) kao i na izgradnju određenoga broja zabavnih sadržaja (sportski sadržaji, *water fun* parkovi i sl.) S obzirom na to da su Brijuni zaštićeno područje, prilikom izgradnje novih sadržaja posebna se pozornost treba posvetiti poštivanju okolišno odgovornoga ponašanja. Hrvatske lječilišne destinacije poput Brijuna treba strateški umrežiti s međunarodno prepoznatljivim pružateljima usluga zdravstvenoga i *wellness* turizma u zemljama konkurentnoga kruga (Italija, Slovenija, Mađarska i dr.).

²⁶ Ministarstvo zdravstva, *Zdravstveni turizam*, dostupno na: <https://zdravlje.gov.hr/>, posjećena 14. rujna 2021.

Slika 11. Golf teren na Brijunima

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr>

3.9. Osvrt na provedeno istraživanje

Provedeno istraživanje ukazalo je da Brijuni imaju velik potencijal za razvoj posebnih oblika turizma s naglaskom na ekoturizam, kulturni i arheološki, zdravstveni i *wellness* turizam. Njihov razvoj i bolje iskorištavanje resursa na Brijunima pružilo bi tom području cjelogodišnju sezonu kakva je bila u početcima modernoga turizma kada se na Mediteran putovalo zimi zbog ugodne klime.

Bitno je naglasiti da je potencijal razvoja posebnih oblika turizma na Brijunima iznimno velik zbog prirodnih i antropogenih atrakcija (prirodne atrakcije: klima, biološka raznolikost, otoci, razvedena obala, čistoća mora, zdravstveni učinci, endemske vrste, pejzažni parkovi, safari park; antropogene atrakcije: lokaliteti i objekti arheoloških vrijednosti, paleontološki nalazi dinosaura, Gradina, rimske vile, kastrum, razni eksponati). Već postoje određeni oblici koji su se ustalili na otočju i koji su održivi, ali uvijek ima mjesta za napredak i poboljšanje zbog većega zadovoljstva i boljega doživljaja posjetitelja svih dobnih skupina.

4. STUDIJA SLUČAJA: NOVA VRSTA TURIZMA – ASTROTURIZAM

Pojam astroturizam označava novi oblik turizma koji daje prednost astronomskim elementima i astronomiji. Mjesta na kojima se provodi takva vrsta turizma jesu nacionalni parkovi, zvjezdarnice, astrosela, ili razna druga mjesta koja imaju vedro tamno nebo. Astroturizam uključuje istraživanja raznih ruralnih sredina s manje svjetlosnoga zagađenja, pružajući jasnu sliku noćnoga neba. Osobine astroturista fokusiraju se na putovanja po mjestima za istraživanja te promatranja pomrčine Sunca, promatranje zvijezda i tamnoga neba. Astroturizam služi da turisti promatraju i dožive noćno nebo na poseban, nov i drugačiji način. Jedna od najvažnijih stvari kod takvoga oblika turizma jest vedro nebo. Tama je bitan koncept na koji se treba računati prilikom promatranja neba. Tek na mjestima gdje se može pronaći tamno nebo moći će se ugledati planete, zvijezde i zvijezde. Lagani otpad znatno doprinosi emisiji ugljika i stvara se dim s planeta. Također, takva vrsta otpada ima posljedice na zdravlje ljudi i bioraznolikost koja se nalazi na Zemlji te šteti samom ekosustavu. Posjetitelji trebaju putovati na odredišta koja imaju manje svjetlosnoga zagađenja. Odabirom pravoga mjesta za promatranje neba omogućuje lakše uočavanje galaksija i zvijezda, ponekad čak i golim okom. Druga je bitna stvar oprema za promatranje zvijezda: dvogled, teleskop ili golim okom, ovisno o željama posjetitelja.

Ključnu ulogu razvoja astroturizma u Hrvatskoj odradila je Zvjezdarnica i Edukacijski centar *Višnjan*. Međutim, stvaranje određenih nukleusa za razvoj astroturizma uočeno je i na nekim dugim lokalitetima u Hrvatskoj. No, nažalost, velike probleme stvara svjetlosna onečišćenost. Iz tog razloga 2019. godine donesen je Zakon o zaštiti od svjetlosnoga onečišćenja. Taj zakon trebao bi maksimalno ograničiti javnu rasvjetu i pomoći pri očuvanju prirodne svjetlosti te ravnoteže između tame i osvjetljenja. Pozitivna je vijest da je Hrvatska otvorila prvi međunarodni park tamnog neba 2019. godine na Petrovoj gori. Otvaranje parka ne bi bilo moguće bez Astronomskoga društva *Beskraj*.

Nažalost, još uvijek nema značajnijega razvoja takve vrste turizma u Hrvatskoj unatoč iznimnom potencijalu. Pored Zvjezdarnice *Višnjan* u Hrvatskoj se nalazi još nekoliko

zvjezdarnica koje posjetiteljima otvaraju vrata samo određenim danima u tjednu, a zvjezdarnice imaju namjeru popularizirati i proširiti ljubav prema astronomiji, posebice među mlađom populacijom.²⁷

Slika 12. Primjer zvjezdanog neba

Izvor: <https://thumbor.forbes.com/>

4.1. Astroturizam kao novi oblik putovanja

Ljepote noćnoga neba i uprizorenja poput pomrčine Sunca i Mjeseca, zodijske svjetlosti, Mjesečeve duge i dr. privlače pažnju mnogih koji zbog lova na nebeske pojave odlučuju prevaliti tisuće kilometara. Zato je jedan od najbrže rastućih grana turizma upravo astroturizam, koji vrlo često dovodi ljude u ruralne zajednice za koje nisu znali da postoje.

4.2. Primjer astroturističkoga proizvoda – *ASTRONOMITALY*

Astronomitaly je inicijativa koju je osmislila skupina astronoma u Italiji koji su svoju strast prema astronomiji iskazali kreiranjem vrlo inovativnoga projekta. Stranica

²⁷Krajnović, A., 2021., *Astroturizam kao selektivni oblik turizma: konceptualni okvir*, Vol 6, No. 1-2, str. 58.-60.

informira posjetitelje o aktivnosti i promovira svoju raznovrsnu ponudu na portalu. Na naslovnoj stranici vrlo je upečatljivo predstavljena inicijativa s kratkim porukama, koje su popraćene fotografijama svemira nudeći svoje mnogobrojne ponude. Nadalje, stranica je bogata detaljima koji nude brojne mogućnosti jednoga izbora ili više turističkih proizvoda. Pored astroturizma nudi se još i gastronomija, razne sportske aktivnosti i dr. Organizacija je stranice jednostavna, vrlo lako se može i pronaći emocija, odnosno motiv zbog kojega se ide na promatranje zvijezda. Nudi se odmor, romantika, gastronomija i avantura, zatim se može pronaći interaktivna karta s detaljima – cijene, opisi putovanja, lokacije i dr. Pored toga postoji izbornik pomoću kojega se traži određeni smještaj koju posjetitelj želi – kuće za odmor, kuće na farmi, hoteli i sl. U posebnom izborniku pod imenom *Iskustva* postoje turistički proizvodi koji glase: „U noćima punog Mjeseca moći ćete uroniti u Mliječnu stazu, Uživajte u emocijama promatranja zvijezda, planeta i galaksija uz pomoć profesionalnog teleskopa i stručnog vodiča...“ Takav turistički proizvod uz svoju ponudu uključuje i vodiča tijekom cijele večeri promatranja zvijezda, profesionalne teleskope, stručnu edukaciju itd. Na stranici se nudi i promatranje Sunca, Sunčevih eksplozija te Sunčevih pjega posebnim teleskopom za Sunce. Takav turistički proizvod može se kupiti kao dar.²⁸

²⁸ Astrotour, *Astronomitaly*, dostupno na: <https://www.astronomitaly.com/servizi-astronomici>, posjećena 5. kolovoza 2021.

Slika 13. Noćno nebo – Dimaro Folgaridi u Val di Soleu

Izvor: <https://www.astronomitaly.com/>

4.3. Predstavljanje turističkoga proizvoda

Najbolji način predstavljanja turističkoga proizvoda zasigurno su moderne društvene mreže poput Instagrama, Facebooka i You Tubea. Inicijatori *Astronomitaly* prisutni su na svim modernim platformama radi bolje komunikacije sa svojim klijentima. Na platformi Instagram *Astronomitaly* ističe razne programe za djecu, što je vrlo pozitivno jer u današnje vrijeme roditelji žele i djecu voditi sa sobom na odmor te žele da i djeci bude jednako uzbudljivo kao i njima, a s druge strane djeca mogu mnogo naučiti. Također, na Instagramu objavljuju fotografije s astrodogađanja te žele ostati povezani sa svojim korisnicima.

Na online platformi poput Facebooka inicijativa *Astronomitaly* prikazuje razna događanja, usluge, sve recenzije, a što se ističe od svih proizvoda, vjenčanje je pod noćnim zvjezdanim nebom i astronomske opservacije u 3D-u. Na Facebooku se također ističu razni eventi kako bi svoje pratitelje podsjetili na razna događanja koja se odvijaju točno toga dana ili za nekoliko dana. *Astronomitaly* također omogućuje razne *online* susrete s noćnim nebom i potiče razne rasprave tim povodom što korisnike

dodatno zainteresira. Sve u svemu, primjetan je veliki trud i redovno ažuriranje podataka i objava, što omogućuje bolju povezanost s članovima.

You Tube kanal *Astronomitaly* često postavlja prijenose uživo što je u vrijeme Covida-19 vrlo bitno, a u jednu ruku i posebno jer ljudi u stresnim situacijama mogu pobjeći od svakodnevice u svemirski beskraj. Osim pregleda neba nudi se i *online* tura po talijanskim gradovima kao i po plažama, raznim znamenitostima te prirodnim ljepotama.²⁹

Slika 14. Noćno nebo – Mont Fallère

Izvor: <https://www.astronomitaly.com/>

4.4. Kritički osvrt na novi oblik turizma – astroturizam

Novi ekonomski i društveni uvjeti, neodrživost sadašnjega masovnog turizma pa i aktualno stanje u vrijeme Covid-a 19 već sada se odrazilo na ponašanje i odnose u društvu na lokalnoj i globalnoj razini. Turizam je djelatnost na koju je pandemija imala najviše utjecaja, stoga je ključno iskoristiti nove načine za transformaciju turizma; masovni turizam u saturiranim turističkim destinacijama koje su komodificirale i komercijalizirale svoje razne autohtone turističke resurse do krajnjih granica, baš kao

²⁹ Ibid.

i dosadašnje vrijednosti, sigurno će se reaktualizirati na novije načine; sve veće značenje dobivat će selektivni oblici turizma, pa čak i oni koji su ranije bili slabije vrednovani na tržištu, jedan je od takvih oblika selektivnoga turizma astroturizam. Astroturizam je nova vrsta turizma koja je utemeljena na starijim tradicijama i vjerovanjima koja su čovjeku svojstvena od samoga početka civilizacije. Astroturizam je vrlo fascinantna dio znanosti koja ne prestaje buditi znatiželju svih uzrasta i ima svoju posebnu formu te se kroz nju ostvaruje.

4.5. Astroturizam na Brijunima

Takva je vrsta turizma iznimno ekološki prihvatljiva, novi je oblik održivoga i odgovornoga turizma te se ubrzano razvija u mnogobrojnim zemljama svijeta. U današnje vrijeme to su organizirana promatranja zvijezda te drugih nebeskih tijela koja su tu da obogate i prošire turističku ponudu destinacije i jačaju njezinu robnu marku (*brand*). Oznaka međunarodnoga parka tamnoga neba poseban je način promocije zaštite noćnoga neba na svijetu, time ujedno i jedinstveno priznanje zaštićenom području kojim se dobiva dodatna vrijednost i atraktivnost ne samo u smislu zaštite prirode nego i u turističkoj ponudi. Oznaka se dodjeljuje zaštićenim područjima prirode koja imaju tamno nebo i provode programe popularizacije astronomije, edukaciju o problematici svjetlosnoga zagađenja te aktivnu promociju i program očuvanja noćnoga neba.

Činjenica je da su nacionalni parkovi prava mjesta za astroturizam jer se upravo parkovi nalaze daleko od gradova, a zagađenja se prostiru u velikim gradovima. Certificiranje parka tamnoga neba na Brijunima doprinijelo bi još jačoj zaštiti cjelokupne prirodne baštine jer bi je čuvalo od svjetlosnoga zagađenja u budućnosti, a bilo bi i vrlo vrijedan dodatan sadržaj turističke ponude. Koncept astroturizma uklapa se u razvoj Brijuna na principima održivoga turizma jer se temelji na već postojećim resursima i njihovu očuvanju. Postoje mnogobrojni parkovi na kojima se održavaju programi noćnoga neba za promatranje zvijezda. Određeni nacionalni parkovi imaju zaštitnike prirode koji održavaju razgovore o zvijezdama i zvijezdu, npr. Zvezdarnica *Great Pool* koja se smjestila između Nevade i Utaha. Čini se da je upravo astroturizam jedan od selektivnih oblika koji zadovoljava težnje suvremenoga čovjeka, ujedno ostvaruje sinergiju s drugim oblicima turizma te je u skladu s brzorastućim trendovima i razvojnim

pravcima čovječanstva kao što su značenje edukacije, sve veća uloga tehnologije i znanosti u društvu, povratak mašti, želja za zaštitom prirodnih i društvenih resursa itd. Dakle, sudeći po svim odrednicama koje treba imati destinacija za astroturizam Brijuni su ti koji bi mogli uvesti i takav način selektivnoga turizma. Osim što se njegovim razvojem ispunjavaju gospodarski, društveni, ekološki, znanstveni i edukativni ciljevi, u isto se vrijeme poboljšava i ostvarenje drugih ciljeva poput lokalnoga razvoja, prirodne zaštite, promocije kulturne baštine itd. Brijuni trebaju turizam koji će štititi i promovirati zaštićeni okoliš i kulturnu baštinu jer su okoliš i baština ključni resursi koje grade Brijune kao poznatu destinaciju. Brijuni s oznakom parka tamnoga neba bili bi prvi hrvatski otok i prvo mjesto na Jadranskoj obali koje bi imalo takav status, što bi pridonijelo konkurentnosti u odnosu na ostale turističke destinacije.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje ukazalo je na veliki potencijal razvoja posebnih oblika turizma na Brijunima s naglaskom na ekoturizam, sportski i izletnički turizam, arheološki i kulturni turizam, zdravstveni, *wellness* i edukacijski turizam, a autorica je kao inovativni proizvod predložila i razvoj astroturizma.

Nakon analize ključnih pojmova posebnih oblika turizma provedeno je i istraživanje s ključnim dionicima o stanju održivosti i razvijenosti posebnih oblika turizma na Brijunima. Za potrebe istraživanja proveden je intervju o razvijenosti posebnih oblika turizma na Brijunima i njihovoj održivosti na otočju te utjecaju pandemije na razvoj turizma. Istraživanje je potvrdilo polaznu hipotezu da su upravo posebni oblici turizma održiv oblik turističkoga razvoja i za Nacionalni park *Brijuni*. Financiranje razvojnih projekata i dalje ostaje ključni razvojni izazov.

Na kraju rada predložen je novi oblik selektivnoga turizma, astroturizam, koji bi se mogao organizirati na Brijunima zbog povoljnih uvjeta koji su potrebni za provedbu takve vrste turizma. Na hrvatskoj obali, u ovom slučaju na Brijunima, treba prestati ignorirati i zanemarivati turistički potencijal romantičnih šetnji uz more ili bilo kakav drugi oblik boravka na plaži ili bilo kojem drugom prostoru s otvorenim nebom punim zvijezda u korist nepotrebne LED rasvjete i bliješćućih reklama. Promjena perspektive gledišta može dovesti do stvaranja nove vrste turizma kao što je u ovom slučaju astroturizam. Proglašenje Brijuna parkom tamnoga neba donijelo bi mnoge pogodnosti. Ljudi bi se osvijestili o važnosti očuvanja tamnoga neba radi zaštite ekosustava i zaštite ljudskoga zdravlja, a druga je pogodnost ta što bi Brijuni bili prvi hrvatski otok koji bi imao takav status na Jadranskoj obali, što bi dodatno pridonijelo velikoj prednosti u odnosu na ostala turistička mjesta na Jadranu.

LITERATURA

Knjige:

1. Gržinić J., 2018., Turizam i razvoj – rasprava o globalnim izazovima, Pula
2. Sindik J., Vidak N., 2015., Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj, Bjelovar
3. Ćurić K., 2010., *Promišljanje razvoja ekoturizma i ekološke poljoprivrede*, Virovitica
4. Baghdadi, El., A., 2010., *Etnogeneza Histra*, Zadar
5. Begović, Dvoržak, V., 1998., *Raskoš rimskih ladanjskih vila – terme rezidencijalnog kompleksa na Brijunima*, Zagreb
6. Begović, V., Schrunck, I., 2006., *Brijuni – prošlost, graditeljstvo, kulturna baština*, Zagreb
7. Begović, Dvoržak, V., 1994., *Rezidencijalni kompleks u uvali Verige na Brijunima – Hramovi*, Zagreb, str. 25
8. Geić, S., 2011., *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split
9. Alfier, D., 1994., *Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma*, Zagreb
10. Lenz, Guttenberg, M., 2007., *Izgubljeni raj: Brijuni*, Zagreb
11. Anić, V., 2001.: *Brijuni, kamerom zaljubljenika*, Zagreb
12. Ministarstvo kulture RH, 2020., *Kulturne rute Vijeća Europe*, Zagreb
13. Urošević, N., 2019., *Brijuni kao destinacija kulturnog, zdravstvenog i ekoturizma - kako graditi održivu budućnost na lokalnoj turističkoj tradiciji*, Pula

Časopisi:

1. Krajnović, A., 2021., *Astroturizam kao selektivni oblik turizma: konceptualni okvir*, Vol 6, No. 1-2

Internetski izvori:

1. Parkovi prirode, *Brijuni – Nacionalni park*, URL: <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/brijunske-price/brijunski-vremeplov-novija-povijest>, posjećena 4. kolovoza 2021.
2. Parkovi Hrvatske, *Brijuni – Nacionalni park*, URL: <https://www.np-brijuni.hr/hr/posebne-ponude/izlet-veliki-brijun-1>, posjećena 3. kolovoza 2021.

3. Stavovi i potrošnja posjetitelja, *TOMAS 2006*, URL: <https://mint.gov.hr>, posjećena 14. rujna 2021.
4. Kroz povijest, *Brijuni*, URL: <http://selo.hr/brijuni-kroz-povijest/>, posjećena 3. kolovoza 2021.
5. Ministarstvo zdravstva, *Zdravstveni turizam*, URL: <https://zdravlje.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1297/zdravstveni-turizam/1343>, posjećena 14. rujna 2021.
6. Astrotour, *Astronomitaly*, URL: <https://www.astronomitaly.com/servizi-astronomici>, posjećena 5. kolovoza 2021.

POPIS PRILOGA

- Popis slika

Slika 1. Rimska vila u uvali Verige

Izvor: <https://www.samopozitivno.com/wp-content/uploads/2020/02/brijun.jpg>

Slika 2. Paul Kupelwieser na Brijunima

Izvor: https://www.istrapedia.hr/media/uploads/images/Kupelwieser_paul_brioni.png

Slika 3. Tito u rezidenciji na Brijunima

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/osobe-koje-morate-upoznati/josip-broz-tito>

Slika 4. Safari park

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/hr>

Slika 5. Izlet na Velom Brijunu

Izvor: https://www.np-brijuni.hr/imagecache/maxsize/6f67e492-4a50-4136-93fd-89f06287a549/23-06-2021/brijuni_magarci6_101020.jpg

Slika 6. Golf teren na Brijunima

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/hr/planiraj-posjet/sport/golf>

Slika 7. Noćno nebo – Dimaro Folgaridi u Val di Soleu

Izvor: https://www.astronomitaly.com/wpcontent/uploads/bfi_thumb/50398206096_bf5c8abc45_o-e1627339824272-papf1hhtbz3c55k95t3t8ghbmod5wmmkm6s9pgubro-papf47912qt5olm9azd0frt9eqzc55ennmmrm8tdsk.jpg

Lika 8. Noćno nebo – Mont Fallère

Izvor: https://www.astronomitaly.com/wp-content/uploads/bfi_thumb/il-Rifugio-Mont-Fallere-tra-i-cieli-piu-belli-dItalia-p6dztrbmpdpwngkom2cnkjiutzre1ih7i63a5qoes-p6dzvas3wlttogc4m8bn5nk1wkef06mn34nqlhgg7o.jpg

PRILOZI

- Intervjui provedeni u istraživanju

Intervju s voditeljicom izletničkog turizma na Brijunima Marijom Štoković mag. turism. cult.

Intervju s višim stručnim savjetnikom, biologinjom Alenom Sprčić, dipl. ing. biol.

Prilog 1. (Tema – izletnički turizam, 2. kolovoza 2021.) Intervju s voditeljicom izletničkog turizma na Brijunima gospođa Marijom Štoković, mag. turism. cult.

1. Koliko su razvijeni posebni oblici turizma na Brijunima?

Izletnički je turizam uz hotelijerstvo jedan od glavnih izvora prihoda Parka.

2. Za koje posebne oblike turizma smatrate da postoji poseban razvojni potencijal?

Posebni razvojni potencijal imaju ekoturizam, zdravstveni turizam i *wellnes* turizam.

3. Kako je pandemija utjecala na posjet Brijunima?

Park je u 2020. god. bio zatvoren do 11. svibnja što je utjecalo na pad prometa te godine, a u 2021. držali smo se preporuka Stožera (smanjeni broj posjetitelja i ograničeni kapaciteti na brodu), ali u srpnju ipak bilježimo povećanje broja posjetitelja u odnosu na srpanj 2019.

4. Jesu li velike razlike između izletničkoga turizma prije pandemije i sada za vrijeme Covida-19?

Teže je organizacijski, ali za posjetitelje (osim pridržavanja preporuka) sve ostaje isto. Od 2020. god. dodatna je ponuda za posjetitelje koji žele u samostalni obilazak i aplikacija *Brijuni Pocket Guide*.

5. Kako pridonijeti održivosti izletničkog turizma općenito i na Brijunima?

Održivim razvojem. Vrlo je važno pratiti utjecaj turizma na okoliš kako turizam ne bi uništio sam sebe.

Prilog 2. (Tema – sportski i rekreativni turizam, 12. rujan 2021.) Intervju s voditeljicom izletničkoga turizma na Brijunima Marijom Štoković, mag. turism. cult.

1. Koliko su razvijeni posebni oblici turizma na Brijunima?

NP *Brijuni* imaju razvijene posebne oblika turizma, ali se konstantno radi na razvijanju novih.

2. Za koje posebne oblike turizma smatrate da postoji poseban razvojni potencijal?

Za sve navedeno + istraživački, ali se moraju pronaći dodatni izvori financiranja.

3. Kako je pandemija utjecala na posjet Brijunima?

U 2020. imali smo veliki pad broja posjetitelja, ali u 2021. oko 11 % u odnosu na 2019. godinu.

4. Jesu li velike razlike između sportskoga i rekreativnoga turizma prije pandemije i sada za vrijeme Covida-19?

Primijećeno je da veći broj posjetitelja samostalno obilazi otok (pješačenje, biciklima ili vožnja električnim autima)

5. Kako pridonijeti održivosti sportskoga i rekreativnoga turizma općenito i na Brijunima?

Izdvajanjem većih financijskih sredstava za edukaciju.

Prilog 3. (Tema – edukacijski turizam, 12. rujan 2021.) Intervju s višom stručnom savjetnicom, biologinjom Alenom Sprčić, dipl. ing. biol.

1. Jesu li velike razlike između edukacija prije pandemije i sada za vrijeme Covida-19?

Jesu. Tijekom 2020. godine nismo imali gotovo nikakvih edukativnih radionica. Škole i vrtići koji Brijune posjećuju većinom u svibnju i početkom lipnja tada su imali zabranu odlaska na izlete, edukacije i putovanja općenito. Krajem nastavne godine u 2021. situacija se nešto poboljšala, ali vrlo malo. Ove smo godine održali nekoliko edukativnih programa za uglavnom djecu obližnjih škola iz Pule i okolice, i to, pretpostavljamo, zbog toga što nisu htjeli riskirati i putovati u druge dijelove Hrvatske, kao ni na više dana. Što se tiče jeseni, 2021. godine situacija nije najbolja jer ponovno izostaju skupine turista koje su često školsku godinu započinjale kratkim edukativnim izletom na Brijune. Iz razgovora s nekoliko roditelja, učitelja i odgajatelja koje osobno poznajemo pretpostavljamo da škole ne žele riskirati i dovesti djecu u neželjene situacije koje bi mogle biti posljedica druženja i putovanja makar i na kratke relacije. Ako situacija s Covidom-19 u sljedećih godinu dana bude slična ovogodišnjoj, možemo očekivati skupine lokalnih (šira okolica Pule) školaraca koje će ponovo igrati „na sigurnije“. No to su samo osobne pretpostavke, Covid-19 situacija jako je nepredvidiva i to je jedino što je s njom sigurno.

2. Kako pridonijeti održivosti edukacija i edukacijskog turizma općenito i na Brijunima?

Budući da su Brijuni riznica prirodne i kulturne baštine, potencijala za razvoj edukacijskog turizma ima jako mnogo. Mogu se ponuditi programi zaista raznih tema iz područja biologije, zaštite prirode, geologije, paleontologije, povijesti, kulture itd. Idealno vrijeme za provođenje edukativnih programa i događaja bilo bi proljeće i jesen, odnosno predsezona i posezona kad na otoku ne boravi velik broj gostiju, a posjetitelji su također prisutni u nešto manjem broju.

Velik doprinos razvoju takvoga oblika turizma dat će i projekt *Novo ruho Brijuna* u

sklopu kojega će se otok Mali Brijun osposobiti za provođenje raznih edukativnih sadržaja, škole u prirodi, studentskih kampova i sl. Projekt će biti gotov do kraja 2021.

Inače, općenito, što se edukativnih programa i manifestacija tiče, ciljana skupina koju želimo privući lokalna je zajednica kao subjekt kod kojega je najvažnije potaknuti svijest o potrebi očuvanja baštine NP *Brijuni*. Lokalna je zajednica ta koja će potom svoje znanje o bogatoj brijunskoj baštini prenositi dalje svojim gostima/turistima (što se Brijuna tiče, budući da na području parka nema lokalnoga stanovništva, kao lokalnu zajednicu smatramo Fažanu, Vodnjan, Pulu). Upravo zato brojnim obilježavanjima važnih datuma za zaštitu prirode (npr. Dan planeta Zemlje, Dan bioraznolikosti, Noć šišmiša...) i promotivnim cijenama ulaznica nastojimo privući veći broj lokalnih posjetitelja.

3. Kako pridonijeti održivosti edukacija i edukacijskoga turizma općenito i na Brijunima?

Izdvajanjem većih financijskih sredstava za edukaciju.

SAŽETAK

Tema su ovoga završnog rada potencijali razvoja posebnih oblika turizma u Nacionalnom parku *Brijuni*. Svrha je rada također istražiti potencijale razvoja posebnih oblika turizma u zaštićenom području, a cilj je rada elaborirati posebne oblike turizma koji imaju najveći potencijal za razvoj i kako oni pridonose održivosti turizma i ukupnom imidžu Brijuna. Istraživanje je potvrdilo polaznu hipotezu da su upravo posebni oblici turizma održiv oblik turističkoga razvoja i za NP *Brijuni*. Autorica je također provela istraživanje o novoj vrsti selektivnog turizma – astroturizam. Brijuni imaju predispozicije za tu novu vrstu turizma. Zaključeno je da bi proglašenjem Brijuna parkom tamnoga došlo do ozbiljne prekretnice, ljudi bi se osvijestili o važnosti očuvanja tamnoga neba te bi Brijuni bili prvi hrvatski otok na Jadranu koji bi imao takav status, što bi dodatno doprinijelo velikoj prednosti u odnosu na ostala turistička mjesta Jadrana.

Ključne riječi: Nacionalni park *Brijuni*, zaštićeno područje, posebni oblici turizma, održivost, astroturizam

SUMMARY

The topic of this final paper is to analyse and investigate the potential for the development of special forms of tourism in Brijuni National Park. The purpose of the paper is also to explore the potential for the development of special forms of tourism in the protected area, and the aim of the paper is to elaborate special forms of tourism that have the greatest potential for development and how they contribute to the sustainability of tourism and the overall image of the Brijuni islands. The research confirmed the initial hypothesis that special forms of tourism represent a sustainable form of tourism development for the National Park Brijuni as well. The author also conducted research on a new type of selective tourism – asro-tourism for which the Brijuni have predispositions. It was concluded that the proclamation of Brijuni as a dark park would lead to a serious turning point, and people would become aware of the importance of preserving the dark sky and Brijuni would be the first Croatian island on the Adriatic to have such status, which would further contribute to a great advantage over other tourist destinations of the Adriatic.

Keywords: National park, Brijuni, protected area, special forms of tourism, sustainability, astro-tourism